

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Landschap van Mark en Weerijsbeek

Provincie
Antwerpen

Landschap van Mark en Weerijbeek

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Landschap van Mark en Weerijbeek	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

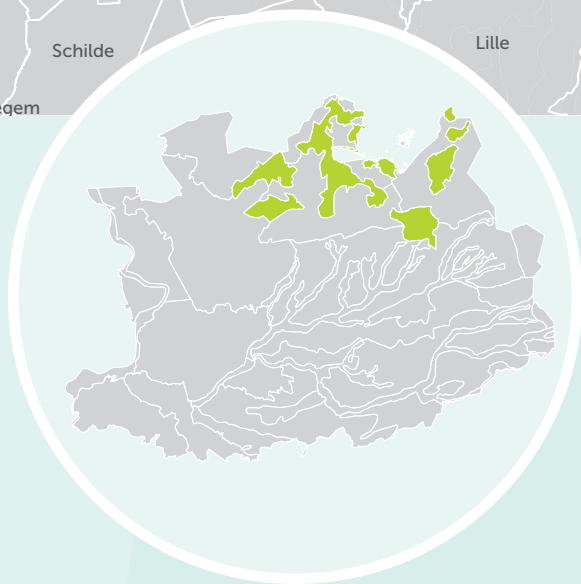
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Landschap van Mark en Weerijsbeek

Karakterisering landschap

Het landschap bestaat enerzijds uit beekdalen met graslanden, anderzijds uit akkers, graslanden en woonkernen op de drogere gronden.

De landbouwgebieden in de regio bestaan voornamelijk uit open gebieden met akkers en graslanden. Dergelijke grootschalige gebieden komen onder meer voor in de ruime omgeving van Loenhout (Wuustwezel) en rond Weelde-Ravels. De graslanden zijn van belang voor weidevogels.

Lokaal komen er echter ook kleinschaliger gebieden voor met akkers en graslanden, bomenrijen, houtkanten, houtwallen of bosjes, bijvoorbeeld in de omgeving van de Aa-Weerijs en ten noorden van Turnhout.

De belangrijkste beekdalen zijn deze van de Mark en het Merkske. In de beekdalen komen vochtige tot natte graslanden en moerasvegetaties voor. De verspreide bossen behoren tot de vochtige tot natte bossen en struwelen zoals elzenbroekbossen en vochtige wilgenstruwelen. De valleigronden van de Weerijsbeek bestaan uit intensief beheerde en grootschalige landbouwgronden. De vallei van de Pikloop, ten zuiden van Oud-Turnhout, vormt dan weer een weilandengebied met verspreide loofbosjes. In die regio komen ook talrijke boomgaarden voor.

Natuur- en landschapssweetjes

Plaggenbodems

De Noorderkempen bestonden lange tijd uit uitgestrekte heidevelden. In deze heidevelden staken de landbouwers plaggen af die ze in de stal legden. Na enige tijd, wanneer de plaggen vermengd waren met mest, werden de plaggen ingewerkt op de akkers om de vruchtbaarheid van deze gronden te verhogen. Deze techniek werd eeuwenlang toegepast. Hierdoor ontstonden bodems met een dikke, humeuze laag. Omdat er ook niet-verteerbaar materiaal op de akkers terecht kwam, kwamen de akkers ook iets hoger te liggen dan de omliggende gronden.

Dergelijke plaggenbodems zijn typisch voor de Kempen. Onder meer in Overbroek – Brecht – Sint Lenaarts (Brecht) en in Wuustwezel komt er een plaggenbodemcomplex voor. In de huidige bermen, houtkanten, slootkanten en depressies kan je nog restanten vinden van de vroegere heide-, moeras- en hooilandplanten.

IJsvogel

Leefgebied

Zuurstofrijke beken en ontginningsputten. Deze provinciale prioritaire soort broedt in steile oevers van bochtige beken en rivieren, kunstmatige zandhopen en zelfs in wortelkluiven van omgevallen bomen nabij water.

Houdt van

Vis. Hij vangt deze met zijn dolkvormige snavel, vaak na een duikvlucht vanaf een overhangende tak. De ijsvogel strijkt vervolgens neer op een tak en slaat zijn prooi dood tegen de tak. Daarna wordt de vis doorgeslikt, kop eerst. Zo vermijdt de ijsvogel dat hij stikt in stekels die op de rug van zijn prooi kunnen voorkomen.

Roodborstapuit

Leefgebied

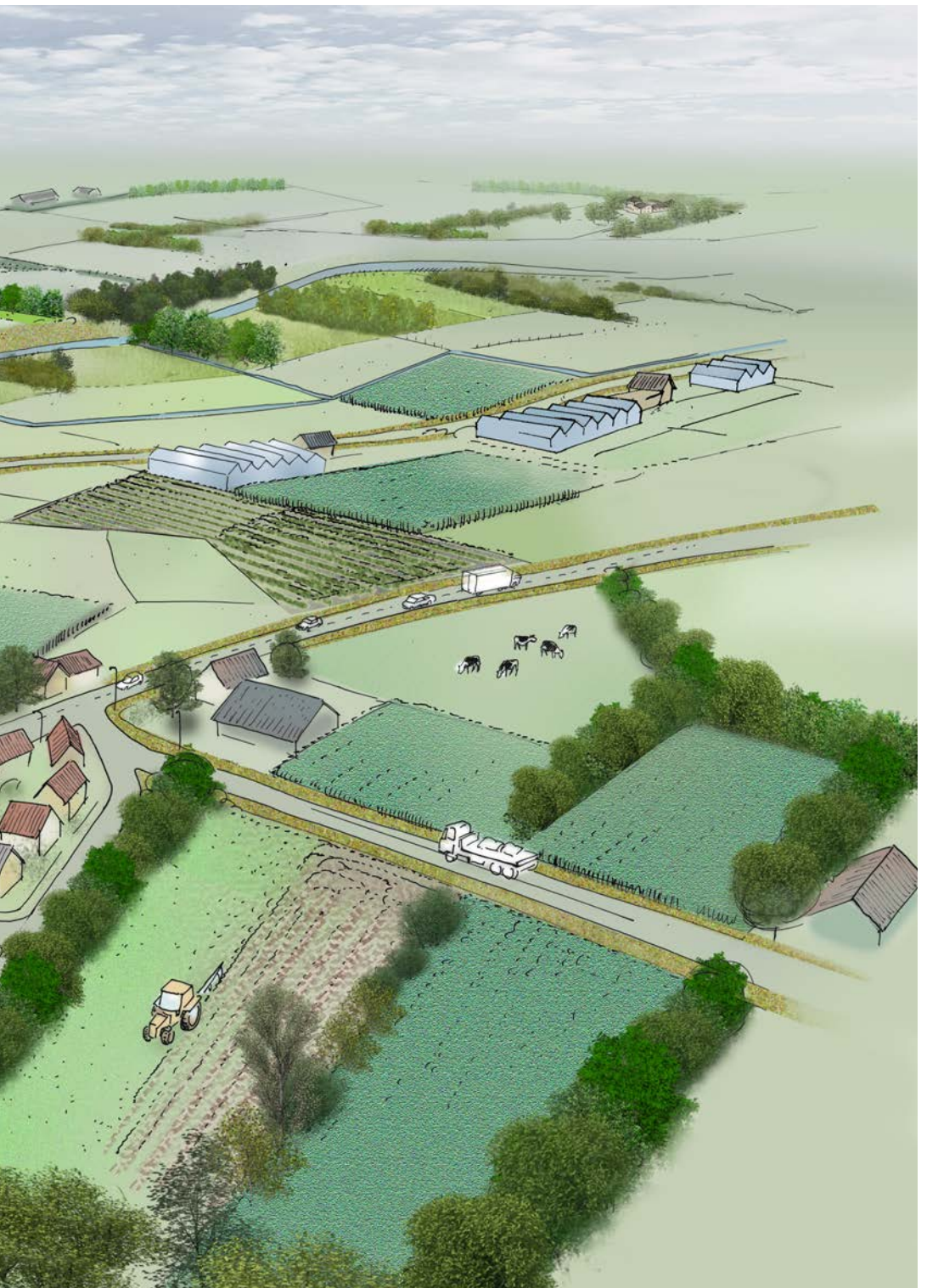
Heidegebieden en kleinschalige cultuurlandschappen met onverharde wegen en sloten. In kleinschalige cultuurlandschappen komt deze soort vooral voor in gebieden waar er een combinatie is van struweel, hagen of houtkanten met ruigte en bloemrijk grasland.

Bijzonderheden

Het nest wordt door het vrouwtje gemaakt, terwijl het mannetje haar begeleidt. Het bevindt zich meestal laag bij de grond, verborgen in een dichte vegetatie.

Natuur- en landschapssweetjes

Kleine Aa of Weerijsbeek

De rivier de Kleine Aa of Weerijsbeek ontspringt in Brecht en mondt in Breda (NL) uit in de Mark. Ze vormt een belangrijk verbindend element tussen de Brechtse Heide en het Groot Schietveld. De enige belangrijke zijrivier is de Kleine Beek. Haar valleigronden bestaan voornamelijk uit intensief beheerde en grootschalige landbouwgronden. In de omgeving van Overbroek – Hoekse Beemden in Brecht bevinden zich nog kleine relictten van de beemden en hooilanden, omzoomd door houtkanten, die hier vroeger voorkwamen.

Veldleuwerik

Leefgebied

Uitgestrekte open landschappen, nabij akkergebieden met bepaalde teelten zoals granen en bieten. Een afwisselend landschap zorgt ervoor dat hij voldoende voedsel vindt. Hij mijdt maïsakkers.

Heeft nood aan

De aanleg en het beheer van brede akkerranden en ruigtezones. Ook een uitbreiding van de teelt van zomergranen en teelt van wintervoedselgewassen is nuttig voor akkervogels.

Een landschap voor weidevogels

De vallei van de Kleine Beek (Wuustwezel), het plaggenbodemgebied van Wuustwezel en de ruime omgeving van Loenhout (Wuustwezel) bestaan uit een open, grootschalig en ruilverkavel gebied. Plaatselijk zijn er kleine populierenaanplanten. Ook de zones rond Weelde-Ravels en Turnhout zijn vrij grootschalig. Ten oosten van Turnhout bevindt zich een meer open akkerlandschap.

Grootschalige open graslanden, met natte laagtes, kunnen heel wat weidevogels aantrekken. Zo kun je in het Landschap van Mark en Weerijsbeek onder meer wulp, grutto en scholekster aantreffen.

Uitgestrekte graslanden en akkers en natte laagtes...
In dit landschap voelen weidevogels zich thuis.

Icarusblauwtje

Leefgebied

Vochtige tot droge, bloemrijke graslanden met een vrij korte vegetatie. Je ziet hem ook regelmatig in kruidenrijke bermen. Eitjes worden bij voorkeur afgezet op planten als rolklaver, kleine en witte klaver, luzerne,...

Heeft nood aan

Extensief beheer van graslanden en een goed bermbeheer. Tussen eind augustus en begin oktober kan er gefaseerd gemaaid worden.

Bijzonderheden

Icarusblauwtjes houden er niet van om 's nachts alleen te slapen. Ze zoeken enkele soortgenoten op en slapen samen in graspollen, met hun kopje naar beneden.

Grote pimpernel

Leefgebied

Grote pimpernel is een soort van periodiek overstroemde graslanden. In Vlaanderen vind je deze provinciale prioritaire soort vooral langs de Maas, Mark, Zenne en Dijle, alsook in de vloeiveiden van Lommel.

Bijzonderheden

Grote pimpernel was een zeer belangrijke waardplant voor de vlinder pimpernelblauwtje. Deze vlinder kwam onder meer voor in de Markvallei in Hoogstraten, maar is intussen uitgestorven in Vlaanderen. Bloeiende grote pimpernel kan je zien tussen juni en september.

Beekdalen en weilanden

In het gebied komt een typisch weilandenpatroon voor langs de beekdalen. In deze vochtige gebieden waren er namelijk veel relatief kleine, rechthoekige graslanden, die met de smalle zijden aan de beek grensden. Ze werden omgeven door houtkanten, bomenrijen en/of heggen. Dit patroon is tot op de dag van vandaag min of meer bewaard gebleven, al zijn vele houtkanten en heggen nu vervangen door prikkeldraad. In het begin van de 20ste eeuw werden tevens talrijke ontwateringsgrachten gegraven.

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

zuurstofrijke beken

- verbeteren waterkwaliteit, o.m. door de aanleg van grasbufferstroken
- gefaseerd ruimings- en maaibeheer van de water- en oevertvegetatie
- structuurkwaliteit waterloop bevorderen
- opheffen vismigratieknelpunten

vochtige tot natte graslanden/moerassen/poelen

- hooilandbeheer op percelen langs waterlopen
- aanleg kleine landschapselementen

vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden

- ontwikkelen van open plekken en bosranden
- omvormen van bossen door inmenging van meer inheemse soorten
- omvormen van populierenaanplantingen tot moerasbos/moeras
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

droge en vochtige tot natte graslanden

- extensief maaibeheer van bermen

halfopen landbouwgebied

- aanleg kleine landschapselementen (struwelen en houtkanten)

open landbouwgebied

- aanleg van grasbufferstroken, kruidenstroken, fauna-akkers

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

De provincie Antwerpen en de Vlaamse Milieumaatschappij werken al verscheidene jaren aan het **oplossen van vismigratieknelpunten**. Ook in deze streek werden enkele van deze knelpunten opgelost, onder meer in de Kleine Aa of Weerijbeek en de Mark. Door het bouwen van vistrappen en, aan de Weerijbeek, het aanleggen van een meanderende nevengeul, kunnen vissen zich opnieuw over lange afstanden verplaatsen. Dat is nodig om voedsel te kunnen zoeken of om een plek te vinden om te rusten of zich voort te planten.

Ook in een stedelijke omgeving kun je werken aan groene infrastructuur. Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete en Basisschool De Kameleon uit Turnhout werken samen aan een **groenere schoolomgeving**.

Kijk op de website van je gemeente welke subsidies er beschikbaar zijn. Zo geeft de gemeente Oud-Turnhout een premie voor het aanleggen van **hagen, houtkanten, bomen en poelen**.

De gemeenten Rijkevorsel, Merksplas, Ravels, Oud-Turnhout en de stad Turnhout werken mee aan de actie 'Behaag onze Kempen', een initiatief van de Intercommunale IOK. Door het **aanbieden van gemengde, streek-eigen haagplanten**, worden inwoners gestimuleerd om hun tuin natuurvriendelijk in te richten.

Landbouwers kunnen bij de Vlaamse Landmaatschappij vrijwillig een beheerovereenkomst afsluiten. In het 'Landschap van Mark en Weerijbeek' werden op deze manier onder meer **perceelsranden langs waterlopen** aangelegd.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Landschap van Mark en Weerijsbeek,
is een uitgave van de deputatie van de
provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter
Luk Lemmens
Ludwig Caluwé
Inga Verhaert
Bruno Peeters
Peter Bellens
Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Landschap van Mark en Weerijsbeek,
uitgave van de deputatie van de provin-
cie Antwerpen, editie 2015, pagina('s)
waarnaar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/28

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Paul Busselen (p 13 [m])
Yves Coussement (p 5)
1777 de Ferraris Kabinetskaart der
Oostenrijkse Nederlanden en het
Prinsdom Luik (p 13 [o])
Rembrandt De Vlaeminck (p 13 [b])
Glenn Vermeersch
(p 9 [m]+ [o], pg 12 [m])
Luchtfotografie Henderyckx (p 8)
Provincie Antwerpen
(p 4, p 12 [b]+ [o], p 14, p 16)
Regionaal Landschap Kleine
en Grote Nete (p 17)

IJsvogel en grote pimpernel zijn pro-
vinciale prioritaire soorten. Meer info op
www.provincieantwerpen.be, zoeken
op 'provinciale prioritaire soorten'

ARCADIS – Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse
regio's in de provincie Antwerpen (2013)
– Grontmij Belgium NV, in opdracht van
Provincie Antwerpen
Dienst Duurzaam Milieu- en
Natuurbeleid (2010): Provinciale
Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen.
Provincie Antwerpen.

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

